

KAN MER TJÄNSTER MINSKA KLIMATHOTET OCH SKAPA ARBETSTILLFÄLLEN?

EN IDÉSKRIFT
FRÅN CARL SCHLYTER

De Gröna | Europeiska fria alliansen
i Europaparlamentet

miljöpartiet de gröna

FÖRORD

Vi står inför stora utmaningar. Den gamla enkla lösningen, med mer lån, mer investeringar och mer tillväxt, har visat sig skapa både ekologisk och ekonomisk kollaps. Många hoppas att vi inte behöver ompröva det rådande konsumtionssamhället. Kan vi bara övergå till en tjänsteekonomi kan ekonomin fortsätta växa. Med tjänster istället för varor klarar vi både tillväxt och miljö. Den här skriften problematiserar det tankesättet genom att visa på kopplingen mellan tjänster och varor och svårigheten att effektivisera de tjänster som vi ser framför oss när vi tänker tjänsteekonomi. Massören som ger massage och dansläraren som lär ut tango är båda exempel på resurssnåla personliga tjänster. Det är dock inte dessa tjänster som växer eller ens har chans att växa särskilt mycket. En växande andel tjänster handlar istället om stödjande strukturer för vad som i slutändan är materiell konsumtion, exempelvis resor.

En orealistisk bild av vilken effekt ett tjänstesamhälle kan ha på vår resursförbrukning kan lura oss att tro att vi inte behöver genomföra några större förändringar av konsumtion och arbetsliv. Ett tjänstesamhälle kan ha andra fördelar och vara eftersträvansvärt av andra skäl och bör därför diskuteras på sina egna meriter. En mycket stor del av arbetskraften är redan i tjänstesamhället. Jag hoppas och tror att vi med denna skrift kan få en bättre förståelse av vad tjänstesamhället är.

Det här är den första i en rad skrifter som kommer behandla frågor om konsumtion, alternativa välfärdsmått, tillväxt, finansmarknad, nya skattebaser, mm. Vi har för lite debatt om ideologi och för mycket tilltro till enkla lösningar, exempelvis Grön tillväxt. Jag hoppas kunna bidra till mer bredd i debatten.

Carl Schlyter,
EU-parlamentariker
(MP)

INLEDNING

En övergång från en varubaserad, materiell, ekonomi till en mer tjänstebaserad ekonomi ses av många som svaret på frågan hur vi ska kunna begränsa människans påverkan på klimatet, ekosystemen och miljön i stort på ett förhållandevis okomplicerat sätt. Idén är enkel: Konsumtion och produktion av miljöbelastande varor byts ut mot konsumtion och produktion av tjänster, vilka vid första anblicken kan verka i det närmaste oberoende av insatser av naturresurser och energi. På så sätt skulle ekonomisk aktivitet frikopplas från miljöpåverkan - vi skulle kunna skapa nya arbetstillfällen med mindre miljöpåverkan. Men är det verkligen så enkelt?

Förhoppningen om en sådan frikoppling har visat sig vara ett önsketänkande och inte den universallösning som många politiker och ekonomer hoppats på, och det av framförallt två skäl. För det första visar statistiken att konsumtionen av varor i Sverige ökar, trots att fler och fler arbetar i tjänstesektorn. Skillnaden är bara att vi idag importerar varorna istället för att producera dem på

hemmaplan. För det andra vilar tanken på tjänsters överlägsenhet ur miljösynpunkt på idén att det är så kallade personliga tjänster som ska öka. Det har de inte gjort hittills. De tjänster som ökar i ekonomin är nära kopplade till varuproduktion. De kräver insatser av råvaror och energi samt orsakar koldioxidutsläpp och annan miljöpåverkan. Tjänster som har en mycket liten klimat- och miljöpåverkan, däribland personliga tjänster, är ofta svåra att effektivisera, vilket fått till följd att de över tiden blivit dyrare relativt varor och andra tjänster och därmed inte ökat i samma omfattning. Om vi vill att trasiga saker repareras snarare än kastas och ersätts med nya måste det uppmuntras. Idag är det inte sällan billigare att köpa nytt än att laga. De här och andra frågor som rör den svenska ekonomins eventuella avmaterialisering, i vilken mån tjänster är mer miljövänliga än varor, samt hur en önskvärd utveckling av tjänstesektorn uppnås diskuteras i den här skriften. *Kan mer tjänster minska klimathotet och skapa arbetstillfällen?* ingår i en skriftserie på temat grön ekonomi.

© BYND: Alan Clark | www.flickr.com/photos/alanclarkdesign/2486109368

DAGENS TJÄNSTESEKTOR

Tjänstesektorn stor och ökande

År 1960 stod tjänstesektorn, privat och offentlig, för 42 % av de arbetade timmar som utfördes i svensk ekonomi. 1970 hade andelen ökat till 52 % och till 2007 var den uppe i 71 %. En lika stor andel av förädlingsvärdet i svensk produktion kommer från tjänstesektorn. Siffror från andra industrialiserade länder är snarlika. I Danmark utgör tjänstesektorn till exempel 74 %, i Finland är andelen 66 % och i USA 74 %.

Det finns tre huvudsakliga förklaringar till tjänstesektorns tillväxt:

1. I takt med att inkomsterna stigit har efterfrågan på tjänster ökat. Det här är i linje med Maslows teori om en behovstrappa där man tillfredsställer mer grundläggande behov först. När vi väl har mat på bordet och tak över huvudet vill vi även, i högre utsträckning, ha tjänster.
2. Skillnaden i produktivitet mellan varu- och tjänsteproduktion - färre och färre människor behövs för att producera en given mängd varor. Tjänsterna är svårare att effektivisera.

3. Varuproducerande företag har i allt högre grad valt att specialisera sig på just varuproduktion och lagt ut tjänsteaktiviteter på entreprenad. Det kan röra sig om marknadsföring, telefonväxel, städning, it-support, väktare mm. Dessa tjänster utfördes tidigare ofta av anställda i till exempel ett industriföretag, men köps idag in. Denna tredje förklaring innebär att tillväxten i tjänsektorn åtminstone delvis är konstruerad. I ekonomisk statistik klassificeras företag efter deras huvudsakliga verksamhet. Tjänsteverksamheter som tidigare ingick i tillverkningsindustri hamnar nu i stället i tjänsteproduktion. Tjänstesektorn ser därmed ut att växa trots att de aktiviteter som utförs i ekonomin är desamma som tidigare.

Vad är en tjänst?

Det finns olika typer av tjänster och en skiljelinje går mellan personliga och icke-personliga tjänster. Personliga tjänster är de man i regel tänker på när man pratar om tjänster. Till dem hör att gå på teater, klippa håret och äta på restaurang. Här ingår även offentliga tjänster som vård, skola och omsorg. Icke-personliga tjänster har ofta mer gemensamt med varor. Icke-personliga tjänster kan delas in i producenttjänster, förmedlingstjänster och kapitaltjänster, se utförligare beskrivning i faktarutan på nästa sida.

Kategorier av tjänster

Tjänster definieras vanligtvis i termer av immaterialitet (de går inte att ta på), krav på interaktion mellan producent och kund, heterogenitet (de inte går att standardisera), samt att de har en begränsad varaktighet. Denna definition gäller dock bara de personliga tjänsterna. Icke-personliga tjänster har ofta "varuliknande" egenskaper såsom varaktighet, standardiserbarhet och icke-interaktivitet och har inte sällan mer gemensamt med varuproduktion än med tjänster i traditionell mening. Eva Alfredsson och Sandro Scocco har valt att strukturera upp tjänstesektorn i fyra olika kategorier efter vilka egenskaper tjänsterna uppvisar¹:

¹ SCB använder sig av fler kategorier i Nationalräkenskaperna.

1. **Personliga tjänster** utgörs av offentliga tjänster och privata personliga tjänster som uppfyller kraven på att vara immateriella, interaktiva, heterogena och icke-varaktiga*. **Offentliga tjänster** utförs av stat, kommuner och landsting. Till **privata personliga tjänster** räknas till exempel restaurangbesök och utbildning. **Kultur** kan vara såväl offentliga som privata personliga tjänster. Det är ofta personliga tjänster som avses när man talar om att öka antalet tjänster.

* Alfredsson och Scocco (2008) räknar även hemarbete, inklusive hushållsarbete, underhållsarbete, omsorg och inköp, till de personliga tjänsterna.

Icke-personliga tjänster är summan av producent-, förmedlings- och kapitaltjänster.

2. **Producenttjänsterna** levererar tjänster som input till andra producenter snarare än till slutkonsumenten. Till den här kategorin hör banker, försäkringsbolag och uthyrningstjänster.

3. **Förmedlingstjänster** är ofta nära kopplade till varor och de går i stor utsträckning att standardisera. Företag inom parti- och detaljhandel, transport, magasinering och kommunikation hör till dem som utför förmedlingstjänster.

4. **Kapitaltjänster** är de tjänster som levereras från realkapital till hushåll för slutlig konsumtion. Det är alltså en kategori tjänster som i stor utsträckning inte utförs av människor. Den viktigaste kategorin inom gruppen kapitaltjänster är bostadstjänster, tjänster kopplade till det egna boendet (inklusive tak över huvudet, belysning och uppvärmning). Bostadstjänster omsätter mycket pengar men sysselsätter färre anställda.

KÄLLA: ALFREDSSON OCH SCOCCO (2008).

Det är alltså skillnad på tjänster och tjänster. Förutom de olika kategorier som användes för att beskriva tjänsterna i rutan ovan har de olika karaktär vad gäller insatsvaror eller mängden och typ av verktyg som krävs för att utföra tjänsten. Personliga tjänster kräver färre verktyg än icke-personliga tjänster. Det här innebär bland annat att de personliga tjänsterna genererar små utsläpp och

annan miljöpåverkan. Omfattningen av arbetade timmar inom olika tjänstekategorier samt dess andel av det utförda arbetet totalt redovisas i Tabell 1.

TABELL 1: Totala arbetstiden (miljoner timmar och andelar i procent) efter aktivitet, 2005.

	Miljoner timmar, 2005	Andelar (%), 2005
PERSONLIGA TJÄNSTER	2545	37
Offentliga tjänster	1957	29
Privata personliga tjänster	588	9
ICKE-PERSONLIGA TJÄNSTER	2242	33
Producenttjänster	796	12
Förmedlingstjänster	1332	20
Kapitaltjänster	114	2
VARUPRODUKTION	2021	30
SUMMA FÖRVÄRVSARBETE	6808	100

KÄLLA: ALFREDSSON OCH SCOCCO (2008), bearbetning av Tabell 2-3. Alfredsson och Scocco räknar även obetalt hemarbete till de personliga tjänsterna. År 2005 utgjorde de 7099 miljoner timmar, det vill säga mer än de förvärvsarbetade timmarna. Ändå är det en nedgång med 1343 miljoner timmar från 1960.

© BY: woodleywonderworks | www.flickr.com/73645804@N00/2472230611

Utvecklingen av tjänstesektorn

Fram till mitten av 1980-talet finansierade ett ökat skatteuttag en växande offentlig sektor, varav en betydande andel utgjordes av personliga tjänster. De personliga tjänsterna har därefter visserligen ökat i konsumtionsutgifter mätt men inte i termer av arbetade timmar. De icke-personliga tjänsterna har däremot ökat, i såväl timmar som räknat i pengar. De tjänster som hushållen har efterfrågat mest är tjänster som är nära kopplade till varor, till exempel förmedlingstjänster. Även företagens efterfrågan på producenttjänster har ökat. Samtidigt har de personliga tjänsterna blivit allt dyrare eftersom de är svåra att effektivisera. Detta beskrivs nedan under rubrik Tjänstedilemmat - personliga tjänster svåra att effektivisera.

VI BYTER INTE UT VAROR MOT TJÄNSTER

Att vi lever i ett tjänstesamhälle är på sätt och vis en myt. I rapporten "Näringslivets tillstånd 2008" beskriver Eva Alfredsson och Sandro Scocco vid ITPS (Institutet för tillväxtpolitiska studier) hur konsumtionen av varor och tjänster har utvecklats från 1960 till 2006 och drar slutsatsen att det definitivt inte går att se någon dematerialisering av konsumtionen. Tvärtom har konsumtionen blivit allt mer materiell. Fram träder en bild av ett samhälle som mer och mer efterfrågar nya varor.

I takt med att varuproduktionen har blivit mer effektiv har varornas priser sjunkit, inkomsterna stigit och konsumtionen av varor ökat.

Samtidigt har tjänster relativt sett blivit dyrare och utgifterna för tjänster har därför ökat, se Figur 1. Resultatet blir att mängden tjänster inte på långt när har vuxit i samma takt som mängden varor. Dessutom är det till stor del nya sorters tjänster som efterfrågas. Historiska data visar att hushållen har valt bort många traditionella personliga tjänster i takt med att relativpriset för arbetskraft har stigit. Vi lagar inte trasiga kläder, möbler eller klockor längre. Det är billigare att köpa nytt.

Tjänstesamhället är snarare en beskrivning av förändrade produktionsmönster än av konsumtionsmönster. Jämfört med 1960 utförs idag över två miljoner fler arbetstimmar i tjänstesektorn samtidigt som 1,7 miljoner arbetstimmar försvunnit från varuproduktionen. Utifrån ett arbetsmarknadsperspektiv är Sverige ett tjänstesamhälle, eftersom fler arbetar med tjänster än med varuproduktion, men utifrån ett konsumtionsperspektiv är vi fortfarande ett samhälle som i hög grad präglas av materiell konsumtion – ett prylsamhälle. Alfredsson och Scocco kallar det här för "tjänsteparadoxen".

Tjänstedilemmat - personliga tjänster svåra att effektivisera

En produktion som inte har möjlighet att öka produktiviteten kommer få svårt att hävda sig mot annan produktion – vare sig det är frågan om produktion av varor eller tjänster. Jämfört med annan produktion kommer den att bli relativt dyrare och riskerar att försvinna. Produktion av varor har över tid kunnat effektiviseras på grund av den tekniska utvecklingen. Om en maskin kan utföra ett arbete lika bra som en människa och maskinen är billigare eller mer effektiv i drift, kommer priset på varan att sjunka eftersom färre arbetare behövs i produktionen.

För personliga tjänster är det däremot svårare att åstadkomma effektiviseringar. Det gäller inte minst de områden där kvaliteten är nära förknippad med hur mycket tid de anställda ägnar sig åt elever, patienter eller kunder, exempelvis inom vård, skola och omsorg men även teater, musik, dans och annan kulturutövning. I den mån anställda

har ökat "effektiviteten" i termer av antal undervisade elever eller omhändertagna patienter per anställd och timme så har det inte sällan satt sina spår i kvaliteten. Den här sortens effektivisering ses av de flesta inte som önskvärd, vilket diskussionen om vanvård inom privat äldreomsorg hösten 2011 skvallrar om.² Eftersom löneutvecklingen i tjänstesektorn följer löneutvecklingen i andra sektorer blir följderna att priset på personliga tjänster ökar i förhållande till priset på varor. Detta kallas för tjänstedilemmat. Tabell 2 visar skillnaden i produktivitet utveckling mellan varor och olika tjänster. Flera tjänster har uppvisat en hög produktivitet utveckling och ökar i omfattning. Dessa tjänster har antingen en hög kapitalandel eller är en del i en förädlingskedja kopplad till produktion med hög kapitalandel. Det kan röra sig om it-tjänster, marknadsföring eller logistik – tjänster som är nära knutna till varuproduktion och tjänster som ofta har kunnat effektiviseras i takt med att datorer blivit bättre och billigare.

TABELL 2: Tjänstedilemmat

Årlig tillväxt i förädlingsvärde per arbetad timme i Sverige 1990-2005	%
Tillverkningsindustri	4,5
Varuproduktion	3,6
Tjänsteproduktion i genomsnitt* (varav offentliga och personliga tjänster)	1,5 (0,3)
Totalt	2,2

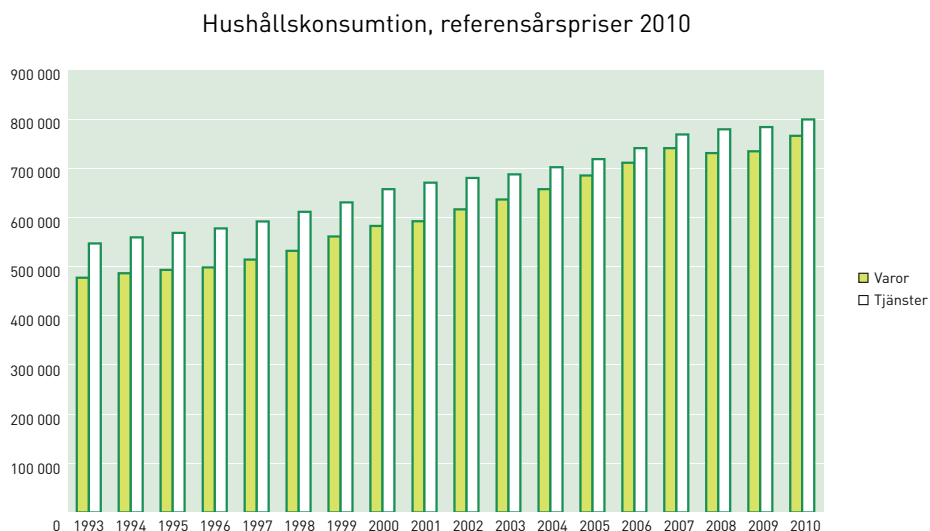
* Från 0,3 % till 3,8 % i årlig tillväxt. Alfredsson och Scocco (2008) Tabell 8-5 och 8-10.

² Se till exempel Svenska Dagbladet Brännpunkt 2011-11-20: "Vårdskandaler sätter skattemoral på spel".

Det finns inom den offentliga sektorn ett visst mått av rationaliseringar (några tiondels procent per år), men överlag är detta ett exempel på en tjänstesektor där det är svårt att öka produktiviteten utan ökad kapitalinsats. Vid normal tillväxt och produktivitet får vi varje år ungefär 2 procents högre inkomst och två procents högre skatteintäkter. Men eftersom de offentliga lönerna ökar lika mycket som skatteintäkterna finns det inget större utrymme för expanderande offentlig verksamhet.

Enligt Långtidsutredningen (2008) förväntas BNP stiga med 2,2 procent per år i perioden 2005-2030. Inkomstökningen fördelas ojämnt i ekonomin. Privata konsumtionen förväntas öka med 3,1 procent och den offentliga med 0,7 procent per år (varav 0,1 procent för statlig konsumtion och 0,9 procent för kommunal). Det innebär att BNP kommer öka med i runda tal 70 procent till år 2030. Privat konsumtion får den största delen av kakan och mer än fördubblas. Offentlig konsumtion får nöja sig med en ökning på måttliga 19 procent.

FIGUR 1: Hushållens totala konsumtion av varor och tjänster 1993-2010, Msek.

© BYSA: Bill Abbot | www.flickr.com/wbaiv/2234460988

MILJÖPÅVERKAN AV VAROR OCH TJÄNSTER

Rekyleffekten

Eva Alfredsson studerade i sin doktorsavhandling Naturvårdsverkets rekommendationer om att resa mindre, äta mindre kött och att duscha mindre som olika sätt att minska energianvändningen och koldioxidutsläppen. Förändringarna i livsstil sparar inte bara energi utan även pengar - en grön, mer vegetabilisk, diet är billigare än en köttbaserad och reser man kortare sträckor spar man också pengar. Vad händer när ett hushåll får mer pengar att disponera? Svaret från Alfredsson är att man använder upp dem. Resor har ett betydande klimatavtryck per spenderad krona, men de pengar som sparas på en miljövänligare diet och används till annat orsakar som regel större koldioxidutsläpp och högre energianvändning än ursprungskonsumtionen. Det visade sig svårt att med Naturvårdsverkets rekommendationer åstadkomma betydande miljövinster. Det man vann i termer av minskade utsläpp på att reducera viss konsumtion resulterade genom ökad annan konsumtion i högre utsläpp. Det uppstod en rekyleffekt.

Andra forskare har beskrivit samma problem på liknande sätt. I Naturvårdsverkets rapport "Rekyleffekten och effektivitetsfällan – att jaga sin egen svans i miljöpolitiken" beskriver Christer Sanne hur en effektivare resursanvändning är en grundläggande åtgärd för en hållbar samhällsutveckling samtidigt som den riskerar leda till en rekyleffekt som motverkar syftet. Han skriver: "Effektivisering har i stort sett betraktats som synonymt med framsteg och utveckling. Rekyleffekten pekar på att medaljen har en baksida. När ökad effektivitet leder till ökad produktion med ökade resursuttag och ökad nedsmutsning kommer detta i konflikt med de gränser som omgivningen sätter för resursanvändning och utsläpp. En sådan miljöpolitik tenderar att jaga sin egen svans." Han exemplifierar med bränslesnålare bilar som sänker kostnaden vilket i sin tur ökar åkandet och i slutändan kanske till och med ökar utsläppen. John Holmberg m.fl. (2011) beskriver det som att lönsamma effektiviseringsåtgärder inom ett område kan frigöra medel för andra beteendemönster eller "praktiker". Till exempel att snålare biltransporter möjliggör en utlandsresa. Ökad produktivitet, det vill säga effektivare produktion, resulterar i högre löner, ökad konsumtion och ökad resursförbrukning. En utveckling som Sanne menar riskerar leda till en "effektivitetsfälla".

Tjänster inte nödvändigtvis klimatneutrala

Konsumtion av tjänster eller kultur kan minska klimat- och annan miljöpåverkan, men i vilken utsträckning det sker beror dels på hur transporterna till och från aktiviteten går till, dels vilken annan konsumtion som aktiviteten ersätter. Om den ersätter en miljöförstörande varukonsumtion kan effekten bli tydlig. Om aktiviteten är förknippad med transporter i egen bil eller om den sker i stora uppvärmda eller nerkylda anläggningar är vinsten mindre, i den mån det ens är frågan om en minskning.

Forskaren Annika Carlsson-Kanyama presenterar i boken "Konsumera mera - dyrköpt lycka" hur olika sätt att spendera en given budget orsakar olika stora utsläpp. Tusen kronor som används till att vintertid resa till stugan på landet orsakar utsläpp motsvarande 284 kg

koldioxid. Att stanna kvar i stan och för samma belopp äta på restaurang och avslutningsvis gå på konsert orsakar endast 19 kg utsläpp av koldioxid, varav 5 kg var för konserten. Att åka bil till en stormarknad för att shoppa resulterar i utsläpp av 50 kg koldioxid, varav 15 kg orsakas av konsumtion av kläder och skor och en betydligt större del, 32 kg, från bensin till resan.

För att avgöra om tjänstekonsumtionen är mer miljövänlig än varukonsumtionen är det alltså viktigt att titta på tjänstekonsumtionens innehåll. Resornas betydelse för utsläppens storlek är tydlig. Den aktivitet som inte innebär en resa – att äta på restaurang följt av ett konsertbesök – resulterade i lägst utsläpp. I shoppingalternativet är det inte varukomponenten som orsakar störst utsläpp utan resan till stormarknaden. Inte heller den aktivitet som släppte ut mest i exemplet är kopplat till konsumtion av varor, utan utsläppen orsakas av resor och uppvärmning av stugan. Carlsson-Kanyama skriver visserligen att tjänster är mer koldioxidsnåla än varor, men det är uppenbart att det inte räcker att dra ner på varukonsumtionen. Vad vi väljer att lägga pengarna på istället för varor är väl så viktigt. Utsläppsnivåer och annan miljöbelastning skiljer sig väsentligt åt mellan olika hushåll, även inom samma inkomstgrupp. En intressant fråga att besvara som Holmberg m.fl. (2011, sid. 64) ställer sig blir därmed hur vi "omsätter inkomster till vardagliga praktiker".

Myten om frikoppling

Regeringen skriver på sin hemsida att "Sverige har visat att minskade utsläpp av växthusgaser kan kombineras med ekonomisk tillväxt. Från år 1990 har de svenska utsläppen minskat med drygt 12 procent samtidigt som BNP ökat med drygt 50 procent (mellan åren 1990-2008). De totala utsläppen av växthusgaser fortsätter att minska." Vad regeringen inte redovisar är att Sveriges handelsbalans i fysiska termer är negativ. Med det menas att koldioxidutsläpp och annan miljöpåverkan som finns inbäddade i vår import är högre än de utsläpp som genereras i Sverige under produktionen av det som exporteras. Om de utsläpp som orsakas av produktion av de varor och tjänster som vi importerar adderas till våra inhemska utsläpp,

och utsläppen från svensk export dras ifrån, träder en annan bild fram än den regeringen målar upp. Enligt en rapport från Globala energisystem vid Uppsala universitet ökade i själva verket svenskarnas utsläpp med 20 procent 1993-2005. Rapportförfattaren Mårten Berglund drar slutsatsen att någon frikoppling mellan ekonomisk tillväxt och klimatpåverkan inte skett i Sverige under den aktuella perioden, en period med växande tjänstesektor. Mer tjänster minskar inte per automatik resursåtgången jämfört med annan konsumtion eller produktion. I stället krävs det medvetna satsningar för att stimulera aktiviteter med liten miljöpåverkan.

Vilken effekt en aktivitet får på den omgivande miljön beror alltså på om man har ett *produktions-* eller *konsumtionsperspektiv*. Produktionsperspektivet utgår från all miljöpåverkan som sker inom ett land (eller annat geografiskt område). Utsläpp från till exempel industriproduktion bokförs på produktionslandet oavsett vem som använder slutprodukten. Internationella förhandlingar inom miljö utgår från produktionsperspektivet. Konsumtionsperspektivet, däremot, innebär att utsläpp som sker i alla produktionssteg från vaggan till graven fördelas på slutkonsumenterna av varorna och tjänsterna. Från utsläpp som sker i Sverige ska alltså utsläpp som exporten orsakat dras ifrån och utsläpp som importen genererat i andra länder läggas till för att uppskatta utsläppen från svensk konsumtion. Mårten Berglund har jämfört utsläpp av koldioxidekvivalenter för varor och tjänster ur produktions- respektive konsumtionsperspektiv. Liksom Carlsson-Kanyama kommer han fram till att utsläppen för varor visserligen är störst, men att tjänsternas bidrag inte är försumbart, särskilt inte om man studerar de konsumtionsbaserade utsläppen, se Tabell 3 till höger.

Utsläpp orsakade av produktion av fordon och byggnader som tjänstesektorn är beroende av allokeras från ett produktionsperspektiv till producenterna som direkt orsakar utsläppen. Ur ett konsumtionsperspektiv syns utsläppen som poster i de sekto-

rer de används för slutlig konsumtion. Används bilen av en journalist som behöver en bil för att göra ett reportage redovisas bilens miljöbelastning, enligt konsumtionsperspektivet, som orsakad av en tjänst. Tjänster orsakar helt enkelt större utsläpp än man skulle kunna tro. Genom de insatser tjänsterna använder är de beroende av andra, mer resurskrävande och utsläppsintensiva, sektorer. Även för varor är de konsumentbaserade utsläppen större, vilket är ett uttryck för att vår import orsakar större utsläpp än vår export. Tydligast är skillnaden i kategorin "Kultur, sport" i Tabell 3, där de konsumtionsbaserade utsläppen resulterar i 16 gånger högre utsläpp än ett produktionsbaserat sätt att mäta utsläppen.

TABELL 3: Konsumtions- och produktionsbaserade utsläpp av CO₂-ekvivalenter för tjänster respektive varor, miljoner ton per år, 2005. (Bearbetning av Table 5.2, Berglund 2011).

Produktgrupp (2005)	CO ₂ -ekv (Mt/år), konsumtionsbaserat	CO ₂ -ekv (Mt/år), produktionsbaserat
Varor	68	42
Tjänster (varav transporter)	41 (7,6)	20 (14)
Kultur, sport	1,6	0,10

Konsumtionsperspektivet förändrar inte de totala utsläppen globalt sett, eftersom produktion och konsumtion på en aggregerad nivå motsvarar varandra exakt, men om frågan gäller huruvida tillväxt i BNP kan ske med minskade eller ökade utsläpp, så är det mer relevant att titta på den typ av produktion som en ekonomi är beroende av för sin tillväxt. Då ingår i allra högsta grad de varor vi importerar. BNP i traditionell mening definieras också just som inhemsk produktion plus import och minus export.

© BY: Thomas Leuthard | www.flickr.com/thomasteuthard/4807424587

MER TJÄNSTER KOSTAR

Om vi av miljöskäl, eller andra skäl, vill öka de personliga tjänsterna och minska varuproduktionen kan de förstnämnda komma att behöva subventioneras. Den demografiska utvecklingen leder till att behovet av personliga tjänster kommer att öka, samtidigt som skatteunderlaget minskar. Fler blir äldre och färre kommer vara i arbete. Konkurrensen om vilka tjänster som staten ska subventionera kommer därmed att hårdna. Subventioner behöver dels finansieras, dels riktas till tjänster och grupper i samhället där de gör störst nytta.

Vikten av subventioner

Att personliga tjänster är relativt sett dyra och med tiden blir än dyrare innebär att de får allt svårare att locka till sig köpare på en konkurrensutsatt marknad. Förklaringen till att personliga tjänster blivit relativt sett dyrare är att vi har blivit rikare över tiden, vilket i sig är förknippat med någonting positivt. Produktionen över lag har effektiviserats och kostnaden per arbetstimme har ökat. För varje timme personliga tjänster vi köper idag får vi avstå betydligt

fler varor jämfört med för ett par decennier sedan. Det i sig är inte ett problem. Ett problem med denna prisutveckling är dock att de som kanske har störst behov av personliga tjänster är de med lägst betalningsförmåga. Det är barn, eller barnfamiljer, gamla och sjuka som har störst behov av personliga tjänster, samtidigt som dessa grupper har lägre inkomst än friska förvärvsarbetande. Obalansen mellan betalningsförmåga och behov av personliga tjänster är en viktig anledning till att Sverige och många andra länder valt att tillhandahålla subventionerade personliga tjänster i framför allt offentlig regi.

Sverige är det land som tillsammans med USA har högst andel personliga tjänster. Detta har dock olika förklaringar. Sverige har valt att skattesubventionera många av de personliga tjänsterna. Under en lång period ökade skatteuttaget i Sverige. Det gjorde det möjligt för staten att subventionera personliga tjänster, främst inom vård, skola och omsorg, vilket ledde till en ökning av de personliga tjänsterna. Efter mitten av 1980-talet har ökningen av den svenska skattekvoten upphört och i och med det ökningen av andelen personliga tjänster. I USA står förklaringen att finna i de stora löneskillnader som landet uppvisar, där stora andelar lågavlönade återfinns i en sektor för personliga tjänster som efterfrågas av en köpstark del av befolkningen. Länder utan stora löneskillnader eller betydande subventioner exempelvis Japan och Tyskland, har en lägre grad av personliga tjänster.

Vad göra? Skatter, RUT och ROT

Varukonsumtion är för många förknippat med det goda livet. Det utgör en central del av mångas livsstil. Det kan därför vara politiskt svårt att föreslå begränsningar av den materiella produktionen och konsumtionen, och även vissa av tjänsterna. Om produktionen begränsas kommer delar av arbetskraften att friställas.³ Om delar av befolkningen inte ska hamna i långvarig arbetslöshet behöver de

3 Om vi inte delar på jobben, vilket är en fråga som vi tar upp i en kommande skrift i den här serien.

dels skolas om för att kunna ägna sig åt annan produktion som ur samhällets perspektiv är mer önskvärd, dels behöver *produktion* av tjänster med liten miljöpåverkan och stor samhällsnytta öka.⁴ I praktiken innebär det att viss verksamhet kommer att behöva ytterligare skattesubventioner. Det låter sig göras antingen genom att befintliga skatter höjs, skattebasen breddas – om till exempel fler miljörelaterade skatter införs – eller att skattemedel flyttas över från en sektor till en annan.

En skatteväxling med gröna förtecken, det vill säga höjda skatter på miljöskadlig produktion och konsumtion och sänkta skatter för eller subventioner av verksamhet som inte påverkar miljön negativt, är ett självklart inslag i en grön ekonomisk politik. En grön skatteväxling kommer också att främja tjänstesektorn. När skatten på energi och koldioxidutsläpp höjs och arbetsgivaravgiften sänks ökar efterfrågan på personalintensiva tjänster.

Staten kan välja mellan att utföra tjänster direkt åt medborgarna eller att subventionera tjänster som medborgarna själva upphandlar. Till de senare räknas tjänster som omfattas av RUT- och ROT-avdrag. RUT-avdraget har på senare år sänkt priserna på vissa tjänster för hushållen.⁵ Frågan är dock om personliga tjänster som städning, barnpassning och tvättning kvalificerar sig bland de tjänster som förtjänar subventioner från allmänna medel. Inte heller vad gäller ROT-avdraget, som har en mer materiell och därmed miljöbelastande prägel, är det uppenbart att det i sin nuvarande utformning främjar folkflertalet. Att använda skattemedel till att bygga ut verandor, lägga golv, byta ut näst intill nya kök mot ännu nyare, eller

⁴ Efterfrågan på bättre vård, skola och omsorg finns redan men tjänsterna utförs inte utan ytterligare subventioner.

⁵ Det pris som företagen som utför såväl RUT- som ROT-tjänster tar ut har dock höjts efter att avdragen infördes. För skattebetalarna har priset alltså inte sänkts, snarare tvärt om.

©BYSA: Lasse Nilsson upon Stuart Pilbrow | www.flickr.com/stuartpilbrow/3721092156

måla om åt fastighetsägare innebär att medel tas från det allmänna och ges till de mer välbeställda i samhället.

Det uttalade syftet med RUT- och ROT-avdragen har inte varit att minska utsläppen eller premiera miljövänlig produktion utan snarare att städa upp i sektorer med betydande inslag av svart arbetskraft samt att skapa nya arbetstillfällen. Väl så viktigt har det i praktiken varit att hjälpa stressade höginkomsttagare.⁶ Med klimat- eller andra miljömål för ögonen kan avdragen utformas på ett annat sätt, särskilt som de jobb som skapats varit väldigt dyra. Varje arbetstillfälle RUT ger kostar skattebetalarna i runda tal 800 000 kronor per år, enligt Roland Spånt, före detta chefsekonom på TCO. ROT-avdraget kan vinklas mot resurs- och energibesparande insatser. Istället för

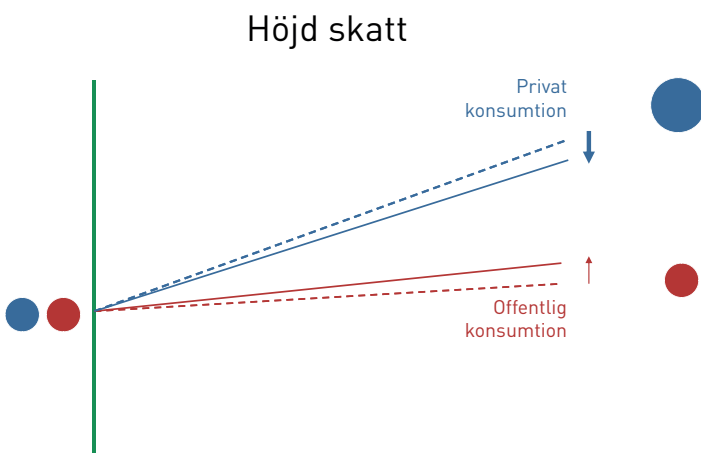
⁶ I SCB:s tidskrift "Välfärd" (Nr 1 2011) analyseras hur den totala skattereduktionen för RUT fördelas bland hushållen. Det framgår att 64 procent av RUT-avdragen gick till den fjärdedel av hushållen med högst inkomster och endast 7 procent gick till den fjärdedel av hushållen som hade lägst inkomster.

dagens RUT-avdrag skulle lagning och reparation kunna stimuleras, tjänster som till stor del försvunnit i och med att nyproduktion av varor blivit allt billigare. Det här ligger i linje med Miljöpartiets politik. I Miljöpartiets vårbudget för 2012, *Gröna jobb, modern välfärd*, föreslås en halverad moms för "företag och tjänster som tillhandahåller reparationer av cyklar, kläder och skor". En reform som, hoppas man, ska "skapa nya jobb och stimulera hållbar konsumtion av tjänster".

Öka den offentliga konsumtionen ...

Hur den framtida utvecklingen av privat respektive offentlig konsumtion ter sig beror på många faktorer, däribland morgondagens skattenivå. Det finns för- och nackdelar med såväl höjda som sänkta skatter. Den skattenivå som förordas är i mångt och mycket politiskt motiverad. Till nackdelarna med en generell skattehöjning hör att kapitalet är flyktigt och i en globaliserad värld finns en risk att skattebasen undermineras. Om skattebasen breddas, till exempel i en grön skatteväxling, kan offentlig konsumtion öka på bekostnad av den privata. Det skulle ge utrymme åt en fortsatt expansion av personliga tjänster.

FIGUR 2: Höjd skatt innebär lägre privat och högre offentlig konsumtion.

KÄLLA: OLSEN OCH ÅKESSON (2011).

... eller ändra fördelningen av skatteintäkternas användning

Politik handlar om att vilja. Men också om att välja. I slutändan är det en fråga om prioriteringar. Vill vi att tjänster, och då i första hand personliga tjänster, ska ta ett större utrymme i ekonomin så är skatte-subventionerade tjänster att föredra framför ökade inkomstskyftor. Givet ett visst skatteuttag handlar det även om att välja vilken verksamhet som ska prioriteras. Höjda skatter kan resultera i mer offentlig välfärd. Utan skattehöjningar kan satsningar och ökade utgifter i en viss sektor bara ske på bekostnad av annan verksamhet.

Tjänster spelar en stor och viktig roll i en grön ekonomi. En växande tjänstesektor är dock per automatik inte bättre för miljön. Tillsammans kan en breddad skattebas, en grön skatteväxling, en omallokering av de offentliga utgifterna och förändrade subventioner frigöra betydande resurser till tjänster som gör reell nytta för människor och miljö. Nya arbetstillfällen kan genereras och miljöbelastningen kan minska. Ett alternativ är att vi som medborgare ger av vår tid för att på så sätt bidra till ökad produktion av välfärdstjänster. Det här är en fråga som vi återkommer till i en senare skrift.

ETT STOR TACK till Lina Isacs, Christer Sanne, Kristina Tysk, Per Lesse, Frida Johnsson, Mikael Malmaeus och Mårten Berglund som lämnat värdefulla synpunkter på tidigare utkast av skriften. Eventuella återstående fel är förstås författarens.

Läs mer:

Alfredsson, Eva (2002). Green Consumption, Energy Use and Carbon Dioxide emission, Umeå universitet: GERUM Kulturgeografi 2002:1, Umeå.

Alfredsson, Eva och Scocco, Sandro (2008). Näringslivets tillstånd 2008, ITPS (Institutet för tillväxtpolitiska studier), Östersund.

Algehed, Jessica och Winnes, Kajsa (2010). Miljökultur: vad vet forskarna om kulturens och tjänsternas miljöpåverkan. SP Rapport 2010:62, SP Sveriges Tekniska Forskningsinstitut, Borås.

Berglund, Mårten (2011). Green growth? A consumption perspective on Swedish environmental impact trends using input-output analysis. Examensarbete, Globala energisystem, Uppsala universitet.

Berglund, Mårten, Jakobsson, Kristofer och Aleklett, Kjell. Sveriges klimatutsläpp större än regeringen säger. Dagens Nyheter, 2011-09-14.

Carlsson-Kanyama, Annika (2007). Konsumera mera - dyrköpt lycka, Formas, Stockholm.

Holmberg, John, Larsson, Jörgen, Nässén, Jonas, Svenberg, Sebastian och Andersson, David (2011). Klimatomställningen och det goda livet. Rapport 6458, Naturvårdsverket, Stockholm.

Långtidsutredningen, SOU 2008:105, Tabell 2.1.

Miljöpartiets vårbudget 2012. Gröna jobb, modern välfärd. Citaten ovan är från sid 5 respektive 16 i vårbudgeten.

Naturvårdsverket (2008). Konsumtionens klimatpåverkan. Rapport 5903, Naturvårdsverket, Stockholm.

Olsen, Lennart och Åkesson, Anders (2011). Föredrag om "Välfärdens framtida finansiering".

Regeringens hemsida. Sverige ledande in i den gröna ekonomin, www.regeringen.se/sb/d/8756

Sanne, Christer (2006). Rekyleffekten och effektivitetsfällan – att jaga sin egen svans i miljöpolitiken. Rapport 5623, Naturvårdsverket, Stockholm.

SCB (2011). Tidskriften Välfärd, Nr 1:2011, Stockholm.

Schlyter, Carl. Vårskandaler sätter skattemoral på spel. Svenska Dagbladet Brännpunkt 2011-11-20. www.svd.se/opinion/brannpunkt/vardskandaler-satter-skattemoral-pa-spel_6628786.svd

Spånt, Roland. Grov överskattning av rutavdragets effekt på jobben. Svenska Dagbladet Brännpunkt 2010-03-07. www.svd.se/opinion/brannpunkt/grov-overskattning-av-rutavdragets-effekt-pa-jobben_4389509.svd

Carl Schlyter insåg efter att ha arbetat med människor på en soptipp i Brasilien att en bättre miljö går hand i hand med bättre sociala villkor. Det blev hans väg in i den gröna rörelsen.

Carl är idag EU-parlamentariker för Miljöpartiet de Gröna. I EU-parlamentet är han vice ordförande i miljöutskottet och ersättare i utskottet för medborgerliga fri- och rättigheter, vilket ger honom möjlighet att knyta samman olika aspekter av arbetet för en uthållig utveckling.

Framtidens största politiska utmaningar ligger på global nivå. Miljöproblem, krig och svält är något vi måste lösa tillsammans. Men att lösa dessa problem kräver en insikt i hur de hänger ihop, det duger inte att skapa stormaktsunioner mellan rika länder. Därför samarbetar vi med länder som ser konsekvenserna av problemen och där den starkaste viljan till förändring finns.

De rika länderna i världen har ett stort ansvar för att bryta fattigdomsspiralen, inte minst genom att ge de fattiga länderna rättvisa handelsvillkor och sluta utnyttja deras råvaror och arbetskraft med osolidariska metoder och avtal. För oss gröna är det en självklarhet att ta det ansvaret, och du kan hjälpa till.

KONTAKT

Carl Schlyter, EU-parlamentariker

Telefon Bryssel: +32 2 284 5273

Telefon Strasbourg: +33 38817 5273

E-post: carl.schlyter@europarl.europa.eu

Hemsida: www.mp.se/carl

Jeanette Perman, politisk assistent

Telefon Bryssel: +32 2 284 7273

Telefon Strasbourg: +33 38817 7273

Lena Widefjäll, assistent

Telefon Bryssel: +32 2 283 7273

E-post: lena.widefjall@gmail.com

Markus Larsson, omvärldsanalytiker

Telefon: 0760-31 25 01

E-post: markus.larsson@mp.se

Marita Pahlén, pressekreterare

Telefon: 0706-75 03 73

E-post: marita.pahlen@telia.com

Anna-Karin Andersson,

assistent i Sverige till Carl Schlyter

Telefon: 076-106 22 00

E-post: anna-karin.andersson@riksdagen.se

De Gröna | Europeiska fria alliansen
i Europaparlamentet

Tryck Elanders 2012, Form: Lasse Nilsson, yaforn

JA, JAG VILL...

- få mer information om Miljöpartiet de Gröna
- bli medlem i Miljöpartiet de Gröna
- bli medlem i Grön Ungdom (jag är under 26 år)
- bli medlem i Gröna Studenter

Namn:

Adress:

.....

Gröna Tjänster /2012

porto

Miljöpartiet de Gröna
Pustegränd 1-3
118 20 Stockholm